

Миња З. Томић¹

Институт за књижевност и уметност

 <https://orcid.org/0009-0007-6944-520X>

ТРАНСПОЗИЦИЈА МОЛИТВЕ У ПОЕЗИЈИ АЦА ШОПОВА И ИВАНА В. ЛАЛИЋА²

Предмет истраживања чини поредбена анализа стихова који одају иманентну поетичку свест двојице лиричара с краја двадесетог века, из које извире поетска тежња за успостављањем везе са метафизичким путем поезије, или пак доживљај песничке речи као основног супстрата духовног света. У опусу Аца Шопова налази се једанаест песама насловљених као молитве. Тематско-мотивски подударне, оне се идејно усаглашавају и допуњују, откривајући у пуној мери и песникову поетичку начела. Са истог полазишта, Иван В. Лалић уобличава свој светоназор кроз песничку књигу *Писмо*, у којој ће се по свом снажном молитвеном оквиру, и/или поетичкој самосвести, издвојити песме „Писмо“, „Као молитва“, „Шапат Јована Дамаскина“ и „Слово о слову“. Посредством тумачења молитвених обраћања, извешће се закључци о духовним вертикалама које двојицу песника воде кроз постојање и стварање, а које повезује молитва као кључни корак ка прелажењу у димензије које захтева песништво. Испитивања начина преобликовања жанра молитве у служби су разумевања односа Шопова и Лалића према речи – која је и у основи саме молитве и за коју (се) песници моле – и тишини као њеном антиподу, али и важној компоненти молитвеног чина. Шопов моли за надахнуће у митској димензији простора и времена, стварајући сопствену феноменологију постојања, док Лалић молитву гради са свешћу о историјском удесу, одржавајући везе са традицијом

¹ minjatomic.tomic@gmail.com

² Тема истраживања дефинисана је предиспитном обавезом на предмету Јужнословенска компаратистика на Филолошком факултету Универзитета у Београду 2019. године, под менторством проф. др Горана Корунуовића. Написани семинарски рад послужио је као нацрт и окосница овог рада.

и са сопственим временом. Осим тога, препознаће се и важна разлика у доживљају тишине, која у опусу обојице има онтолошки значај. Обојица су, пре свега, стихотворци, те су молитвене радње искључиво у служби песничког (само)остварења, док реч као таква остаје основ, покретач и смисао.

Кључне речи: молитва, Ацо Шопов, Иван В. Лалић, поезија, реч, тишина

1. Уместо увода: модерна поетска духовност

Мада је молитва конституисана као усмена творевина, и молитвена пракса неретко усмерена на говор у *себи*, духовни живот у средњовековљу био је нераскидиво сплетен са свим другим сферама културног и уметничког делања, те је молитвени израз продро у књижевност поставши самостални жанр. Молитва у књижевности тако постаје одређена високопарним изражавањем молиоца, узвишеним тоном и посебном понизношћу, са тежњом да привремено уклони границу између материјалног и духовног света – смртник дозива Бога, а истовремено Му се приближава духом, у нади да ће му прозбе бити испуњене. Композиција молитве састоји се од схематског распореда који обухвата захваљивање Творцу, исповедање своје грешности у осећању кајања и скрушености, и саму молбу.

У дух двадесетог века органски уткана је потреба за освежењем у изразу, обузетост разглашавањем новог осећања под утицајем актуелног расположења, те се традиција обично негира или преиспитује. Није неуобичајено да и канонске форме послуже као оквир у који се смештају нови погледи на свет, па тако молитва постаје *par excellence* лирска песма. У намери да прекине све везе са прошлошћу, модерна лирика тежи да обезначи историјски простор (Фридрих, 2003: 182) или да га преозначи према свом сензибилитету. Међутим, њене намере иду и даље од тога: модерни песници покушавају да изнађу савршен израз за оно неисказиво, тако да и *стварни* простор растакају поетским, те стварају нову димензију истканустиховима, јединствени неоткривен семиотички систем. Анализом стихова Аца Шопова и Ивана В. Лалића, конкретно – њихових песама које одишу молитвеним тоном и упућују на успостављање својеврсне везе са оностраним – извешће се закључци о поетичким начелима која заступају; њихови погледи на свет (поезије) и смисао молитве у нечем се поклапају, али умногоме и разилазе. У жижи занимања наћи ће се и разматрања о начину преобликовања древног жанра молитве, у циљу разумевања односа поменуте двојице према функцији молитве, и уопште, према духовном наслеђу и песничкој традицији чији су настављачи.

Молитва претпоставља реч, глас или писмо. Наспрам ње стоји тишина, као антипод молитвеном говору, али и његов саставни део. Испитаћемо како у контексту песничког израза молитве поменути песници доживљавају непостојање речи, односно, тишину као такву, што ће водити сагледавању поетских визија и онтолошке равни њихове духовне имагинације.

2. Ацо Шопов: Реч као искон. Поезија као резултат сливања са молитвеном тишином.

Полисемну срж песникове поетике чини његов однос према писаној речи (Ивановић, 1986: 22). Македонски поета медитативно понире у дубину речи, остварује значајну елиптичност у изразу, чиме додатно усложњава звучања и значења, истовремено повезујући удаљене представе и асоцијације (Ивановић, 1986: 31) динамичком равнотежом између разних нивоа значења антиномија; космоса и хаоса, постојања и непостојања, светла и таме, речи и тишине, смисла и бесмисла (Ивановић, 1986: 69). Већ и наслов под чијим окриљем стоје молитвени стихови у једном од издања поезије Аца Шопова (в. Шопов, 1977) може да припомогне у даљем разумевању поетске линије по којој се песник креће. Наслов збирке *Дуго долажење огња*, као и наслов циклуса који сабира све песме молитвеног тона – „Потони у најдубљу реч“ – међусобно се допуњују. Смисао наслова откључава се сâм: лирски субјект је песник који чека пламен надахнућа. Ватри као симболу стваралачког принципа, огњу као страсти која изнедрава стихове песме, предуслов мора бити проналазак погодног израза. Поступак који претходи оформљеним стиховима управо је откриће праве речи, односно, зарањање у највеће семантичке дубине. Песник верује у моћ поезије, али непрекидно се упиње у тежњи за досезањем савршеног израза (Ивановић, 1986: 12), односно, у разбијају свих ограничења језика да би што верније испољио свој доживљај света. Тај непрекидан рад на изналажењу савршенства представља посебан вид одговорности стихотворца; његова је дужност да открије најбољи израз, при чему ће га песма, у тренутку стварања, неизоставно победити и превладати (Ивановић, 1986: 12), тако да је песник увек у њеној сенци, њој потчињен.

Песма „Рађање речи“ у пуној мери поткрепљује горенаведено и може се посматрати као кључ основних поетичких начела Аца Шопова. Шопов пева о процесу постанка речи. Самим тим што је реч о породу, закључујемо да реч настаје из муке и тескобе – и из корена. Првих седам стихова сасвим су у духу неосимболистичке поетике и одражавају особен лирски пантеизам (Ивановић, 1986: 53): „Чланак до чланка/ На камену

камен./ Камена шума смрзлина./ Чвор у чвору/ над каменом камен,/ оба смо од камена“ (Шопов, 1947: 87). Камен као основни градивни елемент речи указује на древност, али и њено органско порекло. *Чвор у чвору* може значити да се знакови и значења сабијају, а метафорика и симболика згушњава како би се права реч (по)родила. Изналажење речи, дакле, не само да представља мукотрпан процес, већ поприлично сложен задатак. У сукцесији представа, дрво се претвара у угаљ, разгорева пламен из чије чистине и енергије изниче ватрена, страсна Реч. У случају неуспелог стваралачког подвига, остаће у камену и реч и песник сам („оба смо од камена“ (Шопов, 1947: 87), што нам такође открива и заједничко порекло песника и песме; и реч је настала из природе, и као камен може да се обрађује, клеше и усавршава. У завршној фази пренаталног циклуса реч се одваја од таме („Реч удваја тамнина“ (Шопов, 1947: 87)). Мада Шопов није правио директне алузије на Библију, овде се може пронаћи суптилна и посредна паралела. Као што јудеохришћански Бог раздваја светлост од таме при стварању света, тако стихотворац истим поступком открива огњене и лучезарне димензије писане мисли. Реч се рађа као што настаје свет. Речи се придаје космичка важност и њена улога превазилази чисто естетску; она се готово поистовећује са универзумом. Песник јој се обраћа у химничном тону и придаје јој метафизички смисао: „О ти што постојиш јер не постојиш, / небо љуљаш,/ земљу окрећеш“ (Шопов, 1947: 87). Као свемоћна сила, реч својом снагом „ломи све слепоочнице“ (Шопов, 1947: 87). Она, дакле, није нимало безазлена, већ и оштра и убојита, истовремено доживљавајући и рађање и умирање („Иде ошамућена од умирања својих“ (Шопов, 1947: 87)). Настанак и нестанак речи могу се везати и за семантичку компонентну; речи добијају и губе значења, мењају првобитан смисао и преображавају сваки наредни, посебно у модерној лирици. У завршне стихове ове молитве песник уткива и себе самог, утврђујући однос творца песме према стварању као таквом. Песник изражава жељу да изгори у речи, да се истопа. Настанак песме истовремено представља нестанак њеног творца, а почетак живота песме – рађање речи – означава и смрт њеног аутора. Новостворена реч га гута, након чега наставља да својим пламеном разара горљива срца читаоца. Знаковит је и стих: „Раку своју суклетошћу копам“ (Шопов, 1947: 89). Песник је по рођењу назначен, његова судбина је да ствара стихове који га надилазе, чиме он постаје слуга свом таленту. Овакав усуд чини га вечним трагаоцем и патником.

У основи песникових намера јесте трагање за неизрецивим, што сасвим предочава и „Молитва за једну обичну, ал још непронађену реч“. Иако насловљена као молитва, ова песма се више одвија као призивање атавистичке свести у крви као основи живота, а истовремено и материје из које се јавља реч (Ивановић, 1986: 67). Песниково тело, природност и пропадљивост која му је својствена, захтева проналазак речи која је

у истој мери подложна законима природе. Реч одражава искон, сеже у најдубље корене света, и представља сушту, необрађену природу, живот у свом првобитном облику.

Идеалну реч треба опредметити, учинити блиском – „да личи на обично дрво“ (Шопов, 1947: 91). Реч за којом лирски субјект посеже мора бити једноставна и невина, неукаљана, „чедна као прво мољење“ (Шопов, 1947: 91). Стваралачком игром песник жели да допре до исконске наивности речи, да је ослободи наслага и сувишка, да јој врати првобитни сјај и лепоту (Ивановић, 1986: 45). Тело тражи оно што је цивилизацијским напретком изгубило; истинску, невину и готово анималну, русоовску природу. Потцртава то да управо сâмо тело (а не биће) моли за овакву реч, јер је у питању израз која ће изазвати физиолошку реакцију, односно, подсетити тело на своју запретену природу, а тиме и указати на њена материјална својства. Реч се исказује криком, дакле, иманентно природи и без устезања. Такође, она сећа на рађање и лелекање – главне ознаке живота, које готово антропоморфизују реч. Обраћање се догађа само једном, што доказује да реч мора да поседује сасвим одређену етичку вредност и непоновљиву чистоту.

Ацо Шопов врши снажна померања семантичких поља, све више уводећи у своју поезију рефлексивна и метафизичка значења (Георгијевски, 1985: 140), градећи метафоре од реалних детаља, измирујући појмовне супротности. Шоповљева поезија читава управљеност симболичком исказивању суштине речи; оне бивају оснажене, зраче својим унутарњим својствима (Георгијевски, 1985: 139). Истинита реч има разнородну аналошку особеност; она личи и на мирне заробљенике али и на ветар разговор (Георгијевски, 1985: 143). Поређење речи са мирним затвореницима из треће строфе доводи се у везу са храмом затвореним у своју древност, примећује се постојање даље сродности. Само у јединству неспојивог – у узаврлој крви и молитви као њеном стишавању (Вуксановић, 1998: 21) – настаје поезија која је кључ за све тајне постојања.

У „Шестој молитви мога тела“ лирски субјект води разговор са речју, и то баш оном која везе исконски ритам поезије. Она се песнику обраћа из дивљине, дозива га крвљу, што би значило да представља зов исконског и суштог у сваком бићу, а истовремено далеког – јер се човек удаљио од првобитне суштине и тек након много напора може начути трептаје исконског сопства. Шопов се служи тачно утрђеним регистром мотива од којих не одступа, већ их само варира из песме у песму.

Реч остаје непозната човеку, недодирљива и неприступачна док се не насели у тело песника. Обраћајући се лирском субјекту, реч га одређује као биће које је приковано за земљу. Лирски субјект истиче да су лексеме које одвећ користи „кошчате и оштре, а мукле“ (Шопов, 1947: 105), имплицирајући да су изгубиле звучање и да им је потребно ново значење. Као и у претходним песмама, контраст је једно од основних стилских

средстава, као и оксиморон (песма је „величанствен пораз“ (Шопов, 1947: 105). Као да се обраћа божанству, молитвени тон посвећује речи и оностраном, митском свету, поигравајући се са условно дијалошким формом молитве.

„Девета молитва мога тела“, као и „Десета“, почињу стиховима „Ево тог места...“, као назнаком да се дошло до извора надахнућа, до тачке остварења поетске наде. То место описује необичним синтагмама „заробљена лепота“, „дивна смрт“ (Шопов 1947: 115)– упућујући тиме на погубно дејство врховног песничког замаха, али истовремено и на мистични пут поетског процеса и тајновитост остварења у речи. Смртник и реч стоје једно спрам другог; он притајен и нем, а вртлог надахнућа под њим. Песник даје савет потенцијалном стихотворцу: да би реч била у његовом власништву, он мора опонашати пролеће у својој бујности, виталности, живости и плодносној расту. Млади песник не треба, по узору на устаљени манир традиције, да се пита о истинитости и веродостојности стихова који су пред њим. Треба да им се преда, да у њих урони и утоне. Језик је ослобођен и није пригушен стандардним особинама посматраног објекта; видокруг песника се шири (Георгијевски, 1985: 143).

У обе споменуте песме, као и у претходним, песник алудира на тело као простор измирења материјалног и духовног. Обе молитве сасвим су у духу модерне лирике која је отворена, у смислу да је подложна свакојаким тумачењу и да, обилује местима неодређености. Сав напор садржан је у покушају савладавања јаза између речи и предметности. Преко миметичког и асоцијативног поетског реч се лагано осамостаљује. Шоповљева стварност сасвим је издвојена из реалног поретка ствари. Песник одбацује све оне бинарне опозиције по којима свет одређује вредности; између лепог и ружног, близине и даљине, светла и сенке, земље и неба (Ивановић, 1986: 15).

Размотримо још и „Трећу молитву мога тела“, којом се Шоповљеви мотиви и усмерења изнова утврђују и употпуњују. У флуидној лирској атмосфери, песник открива да тишина лечи тело осамљено у храму. Тело и само представља храм душе и надахнућа. Лирски субјект се пита ко је чиста дева која мотри на њега у тренутку молитвеног тиховања и бди над њим као одговор на његове молитве. У складу са својом поетиком, упитном интонацијом и увођењем рефрена – појачавајући тиме емотивни набој и уверљивост осећања – уноси бинарну опозицију светлости и таме, и везује је за присуство фигуре жене, питајући се шта му она носи. Лирски субјект се обраћа прилици чије постојање осећа, збуњен услед непознавања: „Што си: девојка, жена, мајка?“ (Шопов 1947: 99). Тумачећи ову песму у обзорју свих претходних, можемо претпоставити да је ова жена/девојка/мајка – оличена Реч као таква. Молитвено обраћање изнедрава реч. Идеалан услов и модел за настанак праве речи предочен је у њеном антиподу – у мистичком искуству тишине, која исцељује песника обнављајући

снагу надахнућа. Женски лик представља овај процес јер жена својом натприродном снагом природно обнавља свет порађајући нов живот.

Небо и земља такође се постављају као антиподи, са телом као космогонијским моделом, мостом између физичког и метафизичког света (Георгијевски, 1985: 31); песник узлеће до небеских висина, али ипак остаје прикован за земљу. По истом принципу, он свим чулима осећа присуство чудесне енергије надахнућа, али ипак не успева да разазна њено порекло. У овом *шоповљевском* молитвеном чину, реч је скамењена уз тело лирског субјекта. Она носи име „ПОБЕЂУЈЕМ“ (Шопов, 1947: 99). Песник је побеђен. Створена реч, дакле, односи превласт над тишином, раздваја се од мрака, и коначно, све остаје у њеној сенци. Праговор је симбол исконске чистоте, надређен метежном свету (Ивановић, 1986: 50). У дослуху са тишином бесконачност се преводи у коначне, опипљиве облике (Ивановић, 1986: 50). Стварање се одвија у осами, далеко од свакодневне буке, тишина је извор и исход, непходни предуслов и подлога за настанак поезије (Георгијевски, 1985: 135). Она одређује смер речи; претходи и следује изреченом, развијајући из себе мисао.

3. Иван В. Лалић: Логос као покретач и смисао. Тишина као одраз Божијег одсуства.

Поетске молитве у збирци *Писмо* Ивана В. Лалића воде дијалог са традицијом и на тематско-мотивском и жанровском плану, али пројављују и дубоку протканост религиозним поимањем света и уметничког чина. У исти мах, из највећег броја Лалићевих песама избијају сугестивни и знаковити наноси модерног доба, који читаоца директно уводе у саврим савремен духовни контекст, те доносе свест о друштвено-историјском тренутку у ком Иван В. Лалић ствара.

Лалићева песничка слика увек упућује на писмо, које представља место сусрета свега што је икада човечанство забележило, јер је све међусобно условљено (Бошковић, 2007: 423). Песма „Писмо“ започиње од праисторије, упућујући на сам зачетак људске комуникације. Спомињу се древна винчанска култура која представља прву очувану сведоцбу култивисаности, као и голуб који ће у даљем развоју цивилизације носиће атрибутив писмоноше. Ипак, голуб је „глинен“, а писмо „непоуздано“ у својој древности – смисао стално измиче смртном човеку, али управо зато је тумачу неисцрпан извор занимања, стална мета. Постојање писмености, умећа коришћења језичких знакова и симбола, спаја садашњи тренутак са најстаријим временима; у чину саопштења одржавају се и повезују сва прошла и будућа поколења. Да нема Логоса, не би постојао ни човек. Јер, без комуникације и културе нема трага постојања, а ни смисла трајања:

„Ко тражи, нађе; свет траје јер значи,/ И обнавља се у пламену, влази/
И саопштењу. Свет / је писмо, древно,/ Непоузвано, али још на снази“
(Лалић, 2022: 76). Језик, дакле, нема само комуникативну, већ и сазнајну
улогу; речју се отварају дубља и виша знања о поретку света.

Значење као такво осмишљава и прожима постојање. Песник поставља реч у исту раван са основним елементима природе, из чега следи закључак да је Реч конститутивни елемент космоса. Пред сваком генерацијом изнова стоји исти задатак, својеврсна дужност; рашчитавати неоткривене симболе, бити тумач тајне. Човек је у том походу ипак ограничен својим трајањем, док свет наставља да се обнавља кроз бесмртно Слово. У том контексту, песник каже: „ми суђеници, присилни тумачи...“ (Лалић 2022: 76), и тиме можда посебно место подаје управо песничком позиву, у уверењу да је коб песника у томе да непрекидно тумачи и тражи исконско слово. Ипак, ознака *ми* може бити упућена свом народу који почива на религији писма и који, у тренуцима молитвених созерцања, назре небеску милост. Међутим, лирски субјект и тада опомиње да човеку није дато да спозна, већ да истину непрекидно тражи у прошлости, како би боље разумео садашњост и обезбедио себи трајање и у будућности – путем писма, односно песме. У том трагању, читалац је позван да буде својеврсни сведок на том путовању и херменеута песникове истине. Да комуницира са песмом онако како песник посредством стваралаштва комуницира са оностраним. И да, у крајњој истанци, и херменеута песме дође до песникових открића.

Песма „Као молитва“ у потпуности редефинише средњовековни жанр на који се већ и у наслову позива. Лирски субјект, наиме, води расправу са Богом, готово озлојеђен због тога што Он човеку не пружа директан одговор приликом молитвеног обраћања. Лирски субјект заправо алудира на то да Створитељ мора да објасни и оправда свеопшти умор и болест оних које је створио и о чијој је бризи задужен. Отвара се неисцрпна, многовековна тема теодицеје. Молитвеник се Богу обраћа као да су на истој егзистецијалној равни: „Јеси ли уморан, Боже, / Од неизвесности дела? / Целина још траје, цела, / Ал пукотине се множе“ (Лалић, 2022: 73). Свршено (створено) ипак није савршено (остварено). На концу, главно питање упућено Богу тиче се става према постојању зла. Лирски субјект жели да чује како се Творац осећа, свдећи га на човеколикост, те открива да је постојећи поредак света чак физички озледио Апсолут (Врућица ти чело жари / Док свуд несреће се множе“ (Лалић, 2022: 73)).

Очигледно је знатно одступање од канонског устројства молитве, од њене лексике, високопарног израза и смисла. Док средњовековни текстови упућују на то да се песник својим стиховима приближио Богу, да је молитвом узрастао до висина и одаљио се од земаљске прашине под Његовим окриљем, Лалићева путања иде у супротном смеру. Однос човека

према Творцу и даље је кључан, човек остаје устремљен ка Богу, али разлика је у томе (и зато ово не може бити *права* молитва, већ *као* да јесте) што се Бог приближио човеку по својим својствима, а не човек Њему. Бог је тај чија твар има пукотину. Човек Му не узноси хвале услед Његове величине и савршености, већ га брижно и готово пријатељски, самилосно, испитује о томе да ли се разболео услед онога што је створио. Готово сажаливо, лирски субјект се пита како да му помогне, чак себе постављајући на место потенцијалног спаситеља Бога од очаја услед створених невоља. Могло би се рећи и да га овиме провоцира, али вероватније је да оваквим обраћањем песник жели да апострофира катаклизмичан обим патњи у свету – оне су, дакле, попримиле толике размере да је и сâм Бог занемоћао пред јачином зла. Лирски субјект, стога, жели да му пружи потребну негу, али Божије ћутање га у томе спречава. Бог се скрива, не одговара на молитве, па ни на ову пријатељску помоћ коју је спреман да му пружи; Он ћути, и скрива од њега своје будуће потезе, оставља га у неизвесности, као и до сада. Лирски субјект не може да докучи разлог и смисао патњи у свету, али још важније, не разуме зашто се Творац не оглашава; зашто Бог ћути, зашто је *Deus absconditus*.

На концу, и ова песма се преображава у молитву. Лирски субјект своје незнање оправдава тиме што је човек, условљен пролазношћу земаљског битисања, те зато закључује: уколико човек може помоћи Богу да поврати изгубљену снагу, неопходан је још један завет, којим ће се побити човекова краткоћа живота. Лирски субјект моли Бога да блесак његовог постојања испуни већом количином времена на земљи, како би опстали у саодносy и сајединству тренутно смртни човек и уморни Бог. Ипак, упркос свој доброј намери, Бог остаје недокучив, вечни предмет човекових недоумица и сумњи. Читаво човечанство лута у несазнајном, покушава да растумачи Божији поредак, који се, супротно савршеном поретку, космичкој хармонији, изобличио и претворио у хаос, своју сушту супротност. Песма завршава упитном интонирашћу, надајући се објашњењу, или пак наговештавајући одговор – (реторичким) питањем: „Јеси ли болестан, Боже?“ (Лалић, 2022: 74). У закључку, једино објашњење за све зло које је преплавило свет песник налази у томе да је Бог изгубио своју снагу.

На поменути песму може се надовезати и „Слово о слову“, која већ насловом означава говор о (песничкој) речи, или пак реч о Логосу, Творцу који обезбеђује смисао постојању. Лирски субјект гласно дозива Бога, запитан над његовом природом³. Свако његово делање се ипак испоставља као „помицање између два ништа“ (Лалић, 2022: 77), те је већ и у искушењу да прекине са обраћањем: речи не наилазе на одзив, отуда

³ За подробнију анализу песме „Слово о слову“ видети: Томић 2025.

нараста сумња. Бог се перципира као несталан и неухватљив попут ветра, и као да се у овоме истовремено назире трачак сумње у њега. У дијалогу са самим собом, будући да се дозивљени не одазива, молилац ипак одбацује мисао о ћутању, јер у том случају одустаје од могућег успостављања везе. Међутим, лирски субјект дубоко осећа да није сам – *шумор* анђеоских крила подстиче га подстиче да настави обраћање. Звук је знак. Све док је побеђена тишина, опстаје нада. Говор је једини пут ка Богу, и једино упориште које човек има. Ћутање и говор не могу постојати истовремено; од преваге једног од њих зависи и судбина појединца унутар којег се догађа прелом. Одлука о говору има онтолошки значај за човека. У вези са поетским говором је и само место збивања (лирски субјект проговара „Са стрме косе неког чистилица“ (Лалић, 2022: 77)), слажући *слог до слога* у нади да ће доћи до смисла. У књижевној и теолошкој традицији, чистилица бива перципирано као простор у ком душа борави, но присуство унутар њега уистину означава стање душе (што и песник потврђује другим стихом прве терцине); читаво путовање одиграва се унутар појединца, у његовој личној борби са превласт смисла и очишћење од своје пале и греховне природе. Читањем у друкчијем кључу, ове стихове можемо разумети као својеврсно сведочење о искуству чистилица, директну спознају приликом које лирски субјект закључује да нема ни раја ни пакла, већ да се сваки појединац мора изборити за своју егзистенцију – смисленим стварањем поезије. Статус тишине имплицира усамљеност појединца, празнину којом је окружен, будући да је тишина одраз Божијег ћутања, или неприсуства. Песнички субјект започиње говор брзоплето и хитро („говорим на брзину“ (Лалић, 2022: 77)) будући да је у искушењу да заћути, а постепено се преобраћа, смирује и сабира („говорим, не на пречац“ (Лалић, 2022: 77)), услед спознаје да „ван речи нема искупљења“ (Лалић, 2022: 77). Ћутање означава одустанак од смисла, док је у речима препозната могућност спасења и вечност живота.

Сматрамо да традиционални концепт молитве у пуној мери транспонује песма „Шапат Јована Дамаскина“, која тематизује и однос према песништву, и према Богородици, и према традицији – кроз молитвени шапат. Преко лирског субјекта у виду Јована Дамаскина, песник за подтекстну основу узима канонску причу о овом песнику-реформатору и о његовом чудесном исцељењу, захваљујући ком је успео да утемељи византијски канон⁴. По предању, песник Јован Дамаскин у дубокој аскези измолиће од Богородице исцељење одсечене шаке. Лексика припада црквеном песништву, а покајнички тон уводи у специфичну духовну атмосферу обојену молбом за опроштај, бдењем, шапатам и, коначно,

⁴ Канон као химнографску врсту Лалић ће преобликовати у својој последњој књизи *Четири канона*, и тиме изнова ступити у песнички дијалог са Дамаскином.

тишином коју испуњава вера у свесилно заступништво Богородице. Молитва Јована Дамаскина стопљена је са још једним песничким гласом – лирским субјектом Лазе Костића кроз цитат из антологијске песме „Santa Maria della Salute“: *Опрости мајко света, опрости*. Тиме се остварује троструко посредовани песнички глас (Шеатовић-Димитријевић, 2004: 123); поред гласа Јована Дамаскина и свог песничког ја, Лалић уводи и глас најславнијег песника међу српским романтичарима, па успоставља двоструку везу са песничко-молитвеном традицијом.

Лирски субјект моли Богомајку да му опрости и то што се уопште усудио да молитвени вапај упути њој, у чему примећујемо одјек средњовековног топоса самоунижења, којим су песници и верници неизоставно започињали обраћање божанству (в. Трифуновић, 1990: 199–221). Тражећи опраштај и за саму слободу да је молитвено дозове, лирски субјект верује да се из најгушћег мрака овоземаљске стварности јавља непатворена светлост, те моли Богородицу Тројеручицу, иначе заштитницу песника, да му пружи зрак стваралачке луче. Троструко посредована молитва у једном тренутку прераста ниво личног молитвеног вапаја и постаје молба за спас читавог људског рода: „Знам да сам овде тек један у следу / И да ми глас је зуј пчеле у роју/ Ал зато слутим да смисао роја/ Зависи и од заблуделе пчеле“ (Лалић, 2022: 67). Уводи се могућност да су управо песници ти који посредују између света живих и мртвих, између реалног и имагинарног, видљивог и невидљивог. Песник је свестан да су његове муке „приземна беда“ (Лалић, 2022: 67) – крајње овоземаљске, и као такве безначајне спрам величине светости којој се обраћа, и да је само један у мноштву јединки које Богородица чува и на које мотри, али оправдање налази у томе да и од сваког појединачног елемента структуре зависи целина, да су сви подједнако драгоцени, те да је и он сâм конститутиван за заједницу коју Пресвета окупља и сабира. Допринос лирског субјекта *роју* (односно: народу и/или цивилизацији) одражава се у способности стварања поезије, те стога моли за духовну потпору у домену који је њему близак.

Молитвено обраћање врши се шапатам – са свешћу о таштини песничког позива и недостојности овоземаљских домета спрам небеских (или: стихотворца спрам Творца), у чему лирски субјект такође наличи средњовековном. Молитва као *шаптање у тмини* указује на истинско покајање, па чак и стид, стрепњу и благу несигурност. Пред свемилосрдном Богородицом песнички глас обојен је скрушеношћу и крхкошћу. Тражи опрост и за то што узвишено духовно обраћање повезује и поистовећује са песничким чином. Као залог захвалности узносиће похвалне песме, користећи залечену руку да би опевао и славио чудотворку. Коначно, лирски субјект захтева без устезања: „Учини чудо. Овде. Сада“ (Лалић, 2022: 68). Почетни стихови били су у служби овог недвосмисленог

императива. Истовремено осећа недостојност, али и полаже наду и веру у лично право на дар исцељења. Чудо постаје насушна потреба. Иван В. Лалић преосмишљава молитву тако што њену намену помера у правцу песничке вештине; гласом песника Јована Дамаскина, остварена је молитва за исцељење зарад стихотворења, али и показује апсолутно поверење у онострано попут хришћанског молиоца.

4. Уместо закључка: однос речи и тишине у молитвеном созерцању

У поезији Аца Шопова и Ивана В. Лалића песници су представљени као осуђеници на потрагу, који заузимају јединствено место у поретку егзистенције: Лалић то одаје у песми „Писмо“, а Шопов у „Рађању речи“. Песник мора бити патник – мука га наводи на стварање, а подвиг је и у тражењу погодног израза. Управо зато им је молитва насушни чин у прелажењу у димензије које песništво захтева. И Лалић и Шопов реч доживљавају као смисао свега; као означитеља трајања, одгонетку загонетних тајни, разлог егзистенције и потврду човекове посебности.

Поезија Ивана В. Лалића тражи читатеља који познаваје књижевне конвенције и препознаваје интертекстуалне уметке, јер одређени сегменти предочавају други, узорни текст. Примера ради, у песми „Шапат Јована Дамаскина“ очекује се да реципијент поседује историографско-теолошко знање о судбини песника и реформатора Јована Дамаскина, и да препознаје знакове у поетичком и тополошком кључу средњовековља. Шоповљева песма пак саму себе илуминира; песник настоји да своју мисао потврди као изузетну, а читалац треба да зарони у специфичну семантику његовог поетског космоса. Код Лалића се уочава боготражитељска црта, поверење у писану реч, стога и у Логос, од кога је све почело и који све осмишљава. Његова поезија представља неисцрпни дијалог са традицијом, па тако и молитва има упориште у духовној баштини, прилагођавајући се савременом тренутку. Ацо Шопов моли за надахнуће у митској димензији времена, или пак некој личној, њему својственој, независно од правила културног круга чији је део. Обојици су молитвене радње само средство до циља који представља Реч – поетски говор који осмишљава постојање, с тим што је Лалићев молилац – *poeta doctus*, док Шоповљев лирски субјект јесте тело које се моли за реч која ће криком дотаћи песникову крв.

Лалићева песма пружа отпор тишини, односно, празнину испуњава смислом. Пролазност је осуђена на трагање за вечним; човек је ограничен трајањем, али Реч је бесконачна – и зато песник стоји надомак смисла, насупрот ништавилу ћутања. Лалић посматра песника као тумача речи,

кога ће молитва винути до созерцања смисла, док Шоповљев лирски субјект у молитви трага за *правом* речју, који има моћ да одгонетне постојање до прапочетка света. У том смислу је непостојање речи, односно тишина, за Лалића равна непостојању смисла, и води у закључак о метафизичкој празнини, док је Шопову простор ћутања испуњен надом, зато што се светла реч рађа управо из тмине тишине. Од немости, песник долази до молитве, како би му се пројавила права реч која ће га вратити сакралној тишини.

Литература

- Бошковић, А. (2007). У претећем знаку деконструкције. У А. Јовановић (ур.), *Постсимболистичка поетика Ивана В. Лалића* (стр. 399–430). Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Вуксановић, О. (1998). *Лирика Аџа Шопова*. Ниш: Филозофски факултет.
- Георгијевски, Х. (1985). *Скривени смисао: студије*. Ниш: Градина.
- Ивановић, Р. (1986). *Реч о речи: поетика Аџе Шопова*. Београд: Ново дело.
- Јаћимовић, С. (2007). Путописни елементи у поезији Ивана В. Лалића. У А. Јовановић (ур.), *Постсимболистичка поетика Ивана В. Лалића* (стр. 109–132). Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Ораић-Толић, Д. (1990). *Теорија цитатности*. Загреб: Графички завод Хрватске.
- Томић, М. (2025). Поетички *сredo* Ивана В. Лалића на примеру песме *Слово о слову*. У М. Анђелковић (ур.), *Савремена проучавања језика и књижевности* (стр. 97–105). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу.
- Трифунковић, Ђ. (1990). *Азбучник српских средњовековних појмова*. Београд: Нолит.
- Фридрих, Х. (2003). *Структура модерне лирике : од средине 19. до средине 20. века*. Нови Сад: Светови.
- Шеатовић-Димитријевић, С. (2004). *Традиција и иновација : интертекстуалност у песничтву Ивана В. Лалића*. Београд: Филип Вишњић.

Извори

- Лалић, И. (2022). *Писмо*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Шопов, А. (1947). *Песме* (Сретен Перовић, прев.). Београд: Народна књига.
- Шопов, А. (1977). *Дуго долажење огња* (Сретен Перовић, прев.). Београд: Реч и мисао.

**THE TRANSPOSITION OF PRAYER IN THE POETRY
OF ACO ŠOPOV AND IVAN V. LALIĆ**

S u m m a r y

The research subject involves a comparative analysis of verses that reveal the poetic consciousness of two late 20th-century lyricists, highlighting their poetic quest to connect with the metaphysical through poetry, or viewing poetic words as the foundation of the spiritual world. Aco Šopov's work includes eleven poems titled as prayers, thematically and motivationally aligned, revealing the poet's principles. Similarly, Ivan V. Lalić's "Letter" (1992) shapes his worldview. By interpreting these prayers, we derive conclusions about the spiritual paths guiding both poets, connected by prayer as a step toward transcendence. This study examines how the prayer genre is transformed to understand Šopov and Lalić's relationship with words, fundamental to prayer and the poets' petitions, and silence, an antithesis yet crucial to the act of prayer. Šopov seeks inspiration through mythical dimensions, creating a personal phenomenology, while Lalić's prayers reflect historical awareness, maintaining ties with tradition and his era, both focusing on poetic fulfillment.

Keywords: prayer, Aco Šopov, Ivan V. Lalić, poetry, word, silence